

TWEEDE STUK: HET SOCIALISME.

V. HET LIBERALE SOCIALISME EN HET MARXISME.

De tot dusver ontwikkelde beschouwingen vormen het fundament voor het *liberale socialisme*.

Het is *socialisme*, omdat het is een geloof aan en een streven naar een maatschappelijke inrichting, die vrij is van alle méérwaarde, en waarin alle arbeid zijn volle loon krijgt en waaruit alle grondrente en kapitaal-winst verdwenen zijn.

Het is *liberaal-socialisme*, omdat het dit doel bereikbaar acht, niet door afschaffing, maar juist door het tot volle ontwikkeling brengen van de ten onrechte gesmade vrije concurrentie. Dáárdoor vooral onderscheidt het zich van het kollektivistische socialisme door Marx geleeraard.

Tegen het liberale-socialisme kan men geen enkele van de bedenkingen inbrengen, die men tegen het Marxisme heeft ingebracht. Van een samenleving met vrije concurrentie en zonder afsluiting van den grond kan men zich heel goed een voorstelling maken en niemand zal willen beweren, „dat de menschen engelen zouden moeten zijn” om in zulk eene maatschappij te kunnen leven.

Het liberale socialisme berust op een, door niemand, ook door Marx niet, betwiste wet der volkhuishouding, die den volgende inhoud heeft.

De vrije concurrentie maakt op den duur alle inkomens evenredig aan de waarde van de arbeidsprestatie, voor zoover geen monopolies hun invloed doen gelden. Het spreekt van zelf, dat zij de door monopolies veroorzaakte verschillen in de inkomens niet kan uitwischen, omdat ieder monopolie juist hierop berust, dat de concurrentie *niet* kan ingrijpen.

Wanneer het dus gelukt om uit de maatschappelijke

inrichting alle monopolies te verwijderen, dan moet de vrije concurrentie alle inkomsten in overeenstemming brengen met de waarde van de arbeidsprestatie, d. w. z. den toestand van het rationeele socialisme tot stand brengen. Dit is de geheele theorie van het liberale socialisme.

Hoe eenvoudig en duidelijk zij ook is, zoo zal het toch wenschelijk zijn om haar tegen het overweldigend gezag van de leer van Marx hierdoor te verdedigen, dat wij aantoonen, dat die leer op eenige gewichtige punten dwalingen bevat. Wij zullen dit terstond doen. Maar vooraf willen wij, als eerbiedige leerlingen van den grooten meester, aan deze geweldige theorie den cijns onzer dankbaarheid brengen, door te toonen, dat het gebouw onzer eigene opvattingen bijna overal is opgetrokken op de fundamenteen, die Marx zelf heeft gelegd.

Marxistisch is in de eerste plaats het doel van de theorie: het socialisme niet met het hoofd uit te vinden, maar het, door middel van het hoofd, in de immanente ontwikkelings-tendenzen van de kapitalistische maatschappij zelve te ontdekken. Doordat Marx zelf dit doel nastreefde, heeft hij het socialisme „van utopie tot wetenschap” verheven; ik heb mij hetzelfde doel gesteld; ik heb trachten aan te toonen, dat de maatschappij door haar eigen ontwikkelings-tendens wordt gedreven naar den toestand van het socialisme, d. w. z. naar de van alle méérwaarde vrijgemaakte maatschappij; dat het socialisme, om weêr met Marx te spreken, in den schoot der kapitalistische maatschappij rijpt en te zijner tijd tot het licht geboren wordt, hetzij de tijdgenooten, al of niet, vroedmeester-diensten daarbij verrichten. Ik verschil alleen hierin van Marx, dat ik mij de inrichting en het karakter van dit socialisme der toekomst anders voorstel dan hij — en

ik onderscheid mij van de thans levende Marxisten alléén hierdoor, *dat ik aan een veel snellere verwezenlijking van dit menschheidsideaal geloof, dan de geloovigsten onder hen.* Ik twijfel er niet aan, dat de meesten van ons nog burgers van dien toekomststaat kunnen worden, wanneer wij den wil toonen, die tot het doel leidt.

Maar, ondanks die verschillen, hoop ik toch, dat de meest orthodoxe Marxist mij niet zal willen betwisten, dat de door mij voorgedragen theorie is: wetenschappelijk socialisme in de strengste beteekenis, die Marx aan dit woord hecht.

Marxistisch is tweedens de algemeene historische en rechtsphilosophische grondslag, waarop mijn theorie rust. Ik ben een streng geloovig aanhanger van de materialistische opvatting der geschiedenis, voor zoo ver zij leert, dat de groote historische bewegingen niet veroorzaakt zijn door gedachten- of wilsuitingen van „helden”, maar door handelingen der massa tot bevrediging van behoeften, dat wil zeggen economische behoeften der massa; dat ideologiën niet de oorzaken, maar de gevolgen, zoo te zeggen de reflexen zijn van die massa-bewegingen, dat daarom „de ideologische bovenbouw der maatschappijen zich, tegelijk met haren materieelen onderbouw, volgens vaste wetten omkeert.” Daar ook de sociologische theoriën deel uitmaken van dezen ideologischen bovenbouw, heb ik weinig vertrouwen op de inwerking van ideeën als de mijne op den historischen vooruitgang; ik zou niet de minste hoop koesteren om mijn theorie te zien aangenomen en toegepast, wanneer ik niet uit velerlei onder-vindingen en ervaringen tot de overtuiging ware gekomen, dat de onderbouw juist thans vèr genoeg is omgekeerd om een nieuwen wetenschappelijken bovenbouw noodig te

hebben. Met andere woorden, het komt mij voor, dat de volkspartij een punt heeft bereikt, waarop zij met de Marxistische leer in haren ouden vorm niet meer toe kan.

Marxistisch is ten derde mijn methode. Ik maak gebruik, evenals hij, van het logisch afleiden uit een bepaalde, ons beider gemeene, grondstelling, namelijk het principe van het economisch eigenbelang, terwijl historische en statistische gegevens bijna alleen als toelichting worden gebruikt. Terloops zij hier opgemerkt, dat deze overéénstemming in de methode het groote voordeel heeft, dat meningsverschillen direct uit den weg geruimd kunnen worden, wanneer aan beide zijden de wil daartoe aanwezig is. Want er is hier alleen sprake van logische reken-voorbeelden, die volgens bepaalde, onwrikbare regels kunnen nagerekend worden. En daarom behoorden wetenschappelijke twisten in de economie zich tot hun voordeel te onderscheiden van theologische twisten, die nooit tot een beslissing kunnen leiden, omdat de twistenden uitgaan van verschillende veronderstellingen. Helaas, moet ik het echter nu al 18 jaren beleven, dat de tegenwoordigers van het wetenschappelijke Marxisme mijne bewijzen en stellingen behandelen naar de wijze van de theologen, in plaats van ze of te weerleggen of te accepteren.

Marxistisch is ten vierde mijn opvatting van de waarde: een zuivere „objectieve” arbeidswaarde-theorie, onder afwijzing van elke „subjectieve” theorie, dus ook van iedere „kostenwaarde-theorie”. Alzoo, principieel, volledige overeenstemming en afwijking van Marx alleen in de belichaming. Dit zullen wij straks nog uitvoerig behandelen.

Marxistisch is ten vijfde mijn opvatting van méér-waarde. Ik twijfel er geen oogenblik aan en ik zet het hier nakend

en bloot neer, dat — op kleine en onbeduidende splinters na — alle inkomen zonder arbeid uit grond en kapitaal-eigendom „méér-waarde” is, d. w. z. onbetaalde arbeid, dien de „vrije” arbeider verricht en de kapitalist, d. w. z. de eigenaar van productie-middelen zich toeëigent.

Marxistisch is ten zesde mijn opvatting van het wezen van het „kapitaal”. Hier sta ik zonder enig voorbehoud op den bodem van zijn opvatting, van zijn belangrijkste en inderdaad geniale uitspraak: dat het kapitaal „een maatschappelijke verhouding” is. Alleen waar die „maatschappelijke verhouding” bestaat, d. w. z., waar aan den éenen pool van de sociale balans alle productie-middelen in het bezit van een kleine klasse opgehoopt zijn, terwijl aan den anderen kant de „vrije” arbeiders zich bevinden, los en leeg, „vrij”, ontbloot van alle dingen, die zij nodig hebben hun arbeidskracht ten eigenen bate te gebruiken — dáár alleen kan het eigendom van productie-middelen méér-waarde afwerpen, dáár alleen zijn zij „waarde die méér-waarde afwerpt”, dáár alleen zijn zij dus „kapitaal”. Waar de klasse-scheiding, die door de kapitaal-verhouding wordt veroorzaakt, niet bestaat, daar zijn wél productie-middelen, maar daar is geen kapitaal en geen kapitalisme.

Marxistisch is ten zevende mijn ontleding van de kapitalistische maatschappij, ten minste in het principieele. In vele bijzonderheden wijk ik van hem af, vooral ten opzichte van de waarde-leer, maar principieel beken ik zijn leerling te zijn ook hierin: dat de kapitalistische inrichting der maatschappij alleen kan worden opgevat als een pers om méér-waarde uit de mensen te persen. Haar doel is niet, om in menschenlijke behoefte te voorzien, maar haar doel is om méér-waarde en opeenhooping van méér-

waarde te krijgen; dit is beslisseud voor haar wezen en voor haar ideologische bestaansvormen; daaruit ontstaan de kapitalistische concurrentie met alle hare stinkende bloemen; daaruit worden de handels- en industriele- en geld-crisissen geboren; daaruit ontstaat de plutokratische corruptie van de trust's; daaruit bijna geheel het bederf in de binnen- en buitenlandsche politiek en de onder een huichelachtige romantiek slecht verborgen brutaliteit der menschelijke neigingen; daaruit de reactie op cultuurgebied; daaruit de zucht om terug te gaan naar de feudaal-klerikale middeleeuwen; daaruit de vooze aesthetiek van onze intellectueelen enz.

Marxistisch is ten achtste ook mijn opvatting van het historisch ontstaan van de, om met hem te spreken, „productie van de kapitaalverhouding”. Die klassenscheiding tusschen bezittenden en „vrije proletariers” is niet, zooals het oude liberalisme beweerde, de door de natuur aangewezen, uit de in het organisme der maatschappij zelve noodlottiger wijze onvermijdelijk geworden gevolgen van de „natuurlijke verschillen in den aanleg”, d. w. z. van de zoogenaamde „oorspronkelijke accumulatie” van het vermogen. Maar die leer is inderdaad, zooals Marx haar genoemd heeft, „een bakersprookje”, en de classescheiding zelve is in werkelijkheid geschapen door „buiten-economisch geweld”, door onwettigen roof en door wettelijke usurpatie van den grond en de andere productie-middelen, door misbruik, door *klassen-wetgeving*, door *klassen-justitie* en door *klassen-regeering*.

Marxistisch is ten negende mijn loochening van de bevolkingswet van Malthus, die den nood, door het kapitalisme veroorzaakt, durfde toeschrijven aan een eeuwige natuurwet.

In deze negen hoofdpunten en in vele bijzaken sta ik vast op den bodem van de leer van Marx. Maar in twee gewichtige punten wijk ik van hem af — en hieruit volgt, dit beken ik, een geheel andere opvatting van den ontwikkelingsgang der kapitalistische maatschappij en daaruit wéér een totaal verschillende politieke- en economische strijdwijze.

Het eerste dezer punten hebben wij reeds aangeroerd: het betreft de reproductie van de kapitaalverhouding.

Marx nam aan, dat de kapitaalverhouding, wanneer zij éénmaal door buiten-economische invloeden gevestigd was, zich automatisch in en door het kapitalistisch productie-proces zelf moest reproduceeren, en wel door een mechanisme, dat hij nauwkeurig heeft omschreven en genoemd heeft de „wet der kapitalistische accumulatie.” Hij zegt hier in oneindig veel fijnere ontleding en opvatting, toch eigenlijk in den grond hetzelfde wat vroeger de arbeiders zelve en vele theorethikers als b.v. Ricardo aannemen: dat kapitaal als „constant” kapitaal, d. w. z. in den vorm van machines, „in stijgende mate arbeiders overtollig”, dus werkloos en broodeloos maakt. Deze werkloozen vormen dan de „reserve-armee”, die door haar honger-concurrentie, het loon der arbeiders, die nog werk hebben, omlaag drukt, en dat loon nooit, zelfs niet onder de gunstigste omstandigheden, zóó hoog laat stijgen, dat de proletariers zelve genoeg geld kunnen oversparen om zich productie-middelen aan te schaffen en op die wijze de méér-waarde-pers te ontloopen.

Het komt niet in mij op, om de *feiten* te ontkennen, die Marx hier tracht te verklaren: in werkelijkheid is in alle kapitalistische maatschappijen geregeld een reserve-armee van werklooze arbeiders voorhanden, die het loon

dergenen, die wèl werk hebben, nooit laat stijgen boven het punt, waarbij de kapitaalverhouding zou verbroken worden, doordat de arbeiders zichzelf productie-middelen zouden kunnen verschaffen — maar ik ontken, dat de *verklaring* van Marx de juiste is. De reserve-armee is er en zij werkt op het loon en den levenstoestand van het proletariaat precies zooals Marx het voorstelt — maar zij ontstaat en verjongt zich, naar mijn meening, door een geheel andere oorzaak.

Ik heb reeds vroeger aangetoond, dat de verklaring van Marx in strijd is met het geweldige maatschappelijke feit van de „verstedelijking” der bevolking.

Want al wilden wij zelfs aannemen — hetgeen niet het geval is — dat het tot proletariërs maken van de arbeiders in den landbouw in verhouding tot het daarin gebruikte kapitaal plaats vond, dan moest toch de proletariseering in de industrie, volgens de wet der accumulatie, veel *sterker* zijn. Want die industrie bestaat uit een groot aantal bedrijven, in welke véél meer kapitaal is belegd en waarin vooral het constante kapitaal véél sneller aangroeit, in verhouding tot het variabele, dan in de landbouw-bedrijven. Bijgevolg zoude de industrie, wanneer de verklaring van Marx waarheid behelsde, véél meer arbeiders moeten uitstooten in de reserve-armee, dan de landbouw. Maar in werkelijkheid is het omgekeerde het geval: de industrie, in haar geheel genomen, maakt geen enkelen arbeider werkloos, maar opent integendeel véél meer nieuwe gelegenheden om werk te vinden, dan overeenkomt met den groei der bevolking; terwijl b.v. de bevolking van Duitschland tusschen de beide laatste volkstellingen met 14% toenam, nam de stedelijke arbeidersbevolking met meer dan een derde toe, namelijk met 44%.

Die proletariseering, dat werkloos maken van een deel der arbeiders, kan dus met de veranderingen in de „organische samenstelling” van het kapitaal niets te maken hebben. En een meer nauwkeurige beschouwing toont ons, dat zij met het kapitaal zelf ook heelemaal niets heeft uit te staan. De verhuizing van het platteland naar de stad is namelijk betrekkelijk dáár het geringst, waar de landbouw kapitalistisch gedreven wordt (want zij heeft dáár juist veel handenarbeid noodig tot het bedienen van de meeste machines) — en het wegtrekken is juist het sterkst dáár, waar nog geene of slechts geringe kapitalistische landbouw bestaat; nergens heeft de emigratie b.v. zulk een ontzaggelijke uitbreiding gekregen als in Ierland, zoolang het door kleine, van kapitaal ontbloote pachters bebouwd werd. Het wegtrekken van het land en de vorming van de industriele reserve-armee is dus een gevolg, niet van de kapitalistische bebouwingswijze, maar van de verdeling van het grondbezit.

Wij zullen op dit belangrijk onderwerp nog eens terugkomen om aan te toonen, dat het door Marx geleverde bewijs evenmin den toets der logika, als zijn bewering den toets der feiten kan doorstaan.

Maar nu laten wij het zoo lang liggen, om ons te gaan bezig houden met het tweede punt, waarop wij van den meester afwijken, dat is zijn leer omtrent de waarde en vooral de méérwaarde.

VI. DE LEER VAN MARX VAN WAARDE EN MÉÉR-WAARDE.

Twee beweringen moeten in het volgende worden bewezen:

Ten eerste: De leer van Marx omtrent de waarde is onvolledig; zij verklaart maar een gedeelte van het waarde-verschijnsel.

Ten tweede: Uit deze onvolledige waarde-leer kan de méérwaarde niet richtig worden afgeleid. De afleiding van Marx is onjuist.

a. DE LEER VAN DE MÉÉRWAARDE.

Wij hebben de leer van de waarde reeds in de inleiding van dit boek in breede trekken gegeven. Wij willen haar hier nog eens wat uitvoeriger ontwikkelen, om haar dan te stellen tegenover de opvatting van Marx. De vraag naar de „waarde” is gelijk aan de vraag: waarom op de markt een bepaalde hoeveelheid van een waar A op den duur en in doorsnede geruild kan worden tegen een bepaalde hoeveelheid van een andere waar B. Wat is de oorzaak van die ruilverhouding? Waarom kan men niet 2 maal of x maal zooveel van A ruilen tegen een half of $\frac{1}{x}$ maal van B.

Wanneer men daarop zou willen antwoorden, dat dit alleen afhangt van vraag en aanbod, dan zoude men daardoor de vraag niet hebben beantwoord, maar alleen een stap verder hebben verschoven. Want dan moeten wij dadelijk vragen: Wat is de oorzaak, dat juist vraag en aanbod in die verhouding tegenover elkaar staan? Waarom wordt op den duur en in doorsnede juist zóó

veel van waar A en zóóveel van waar B aan de markt gebracht, waarom niet meer of minder? Dit kan geen bloot toeval zijn; wanneer het toeval was kon er niet zulk een regelmatigheid in dit verschijnsel heerschen, overal en ten allen tijde. Wij hebben hier blijkbaar te doen met een vaste wet.

Wij kennen die wet al: *in de waren worden gelijke arbeidswaarden geruild.*¹⁾

Wij willen de waarheid van deze theorie nog eenmaal toetsen aan eenige voorbeelden die ons interesseeren. Wij moeten ons voor den geest brengen, in de eerste plaats, dat niet alle arbeid dezelfde waarde heeft en schept, maar dat er personen zijn van een hogere en een lagere kwalificatie van het arbeidsvermogen; en ten tweede, dat er twee zeer goed te onderscheiden waren-groepen bestaan, namelijk dezulke, bij wier vervaardiging en verkoop de concurrentie vrij kan en mag werken — en dezulke, bij welke de concurrentie niet vrij kan of mag werken. De eerste groep waren heet: willekeurig vermeerbare waren en zij staan op haar „natuurlijke waarde”; de anderen heeten monopolie-waren en staan op een monopolie-waarde, boven de natuurlijke waarde.

Hoe zich ook de verschillende voorwaarden, waaronder een ruil tot stand komt, mogen combineeren, in elk geval worden in de waren gelijke arbeidswaarden geruild. Wanneer natuurlijke waarden tegen elkaar geruild worden, waarden, die zijn voortgebracht door gelijkwaar-

¹⁾ Deze wet is door den schrijver voor het eerst in zijn *Theorie der reinen und politischen economie* ontdekt. Deze „*arbeitswerth theorie des Werthes*”, zooals zij zich laat noemen, is van de *Arbeitstheorie* van Ricardo evenzoo scherp gescheiden als van de Marxistische *Arbeitszeit-theorie*.

digen arbeid, d. w. z. door menschen van gelijken aanleg, opvoeding en toerusting, in het kort van gelijke kwalificatie, dan worden in de waren gelijke arbeidstijden geruild: „een dag werk van een timmerman tegen een dag werk van een meubelmaker” — want in deze ambachten heeft gelijke arbeidstijd gelijke waarde.

Wanneer natuurlijke waarden tegen elkaar geruild worden, die voortgebracht zijn door ongelijkwaardigen arbeid, d. w. z. door menschen van ongelijke arbeidskwalificatie, dan worden ongelijke *arbeidstijden* tegen elkaar geruild, maar toch in de waren altijd nog gelijke arbeidswaarden; want het product van een uur arbeid van dubbele waarde wordt geruild tegen het product van twee uren arbeid, welke maar half zooveel waard is.

Neem eens aan, dat de gemiddelde arbeid van een zakkendrager even hoog gekwalificeerd en dus even zooveel waard is als die van een kleinen schoenmakersbaas. Elk van hen verdient per uur een halve mark. Dan worden, wanneer de zakkendrager een paar schoenen laat maken, laat ons stellen 20 uren schoenmakerswerk precies geruild tegen 20 uren zakkendragerswerk. Maar wanneer nu een bijzonder sterke zakkendrager, in aangenomen werk, het dubbele van het gemiddelde werk verricht; wanneer dus zijn arbeid per uur een hééle mark waard is, dan worden 20 uren schoenmakersarbeid geruild tegen slechts 10 uren van dezen hooger gekwalificeerden zakkendragersarbeid.

Bij den ruil van natuurlijke waarden tegen elkander blijft dus onze waarde-wet volkomen geldig.

En wanneer ten slotte een monopolie-waarde geruild wordt tegen een natuurlijke waarde, dan worden, zelfs wanneer de ruilers gelijk gekwalificeerd zijn, ook ongelijke arbeidstijden, maar toch gelijke arbeidswaarden geruild.

Maar neem nu verder aan, dat het inkomen van een man, die met gemiddelde kwalificatie natuurlijke waarden vervaardigt, bij een dagelijkschen arbeid van 10 uren, in 300 dagen voor 1500 mark waarde maakt. Dan heeft het arbeidsuur van dien man een waarde van een halve mark.

Een andere man, ook van gemiddelde kwalificatie, verheugt zich echter in het bezit van een monopolie, b.v. een patent-recht, dat hij heeft geërfd. Zijn jaarlijksch inkomen is, bij gelijken arbeidstijd, vijftien duizend mark. Dan heeft ieder van zijn arbeidsuren een waarde van vijf mark. Koopt de eerste man voor 5 mark een produkt van den tweeden, dan geeft hij de opbrengst van 10 uren arbeid voor een produkt van één uur arbeid; toch worden hier gelijke arbeidswaarden tegen elkaar geruild, want 10 uren arbeid van den eersten man zijn 5 mark waard en 1 uur arbeid van den tweeden man is ook 5 mark waard.

Maar hier komen het gezond verstand en gemoed tegen in opstand: *hoe kunnen gelijke tijden van gelijken arbeid een ongelijke waarde hebben?*

Ik wil het antwoord geven in een gelijkenis, die de verhoudingen heel duidelijk maakt: Op een zuivere balans, wier armen even lang zijn, haalt een kilogram rechts precies een kilogram links en de naald staat in het huisje. Op een onzuivere balans echter, waarvan de armen niet even lang zijn, haalt een kilogram aan den langeren arm méér dan een kilogram aan den korteren. Is de eene arm 10 maal zoo lang dan de andere, dan haalt één Kilo aan den langeren arm 10 Kilo's aan den korten.

Nu moet men zich goed voor oogen stellen, dat de „waarde” van een waar niet aangeeft, hoeveel die waar zoo te zeggen in de huishouding weegt, maar hoeveel

zij op de markt, tegenover een andere waar weegt en in het bijzonder tegenover het gemunte goud „haalt”.

Is de balans zuiver, d. w. z. bestaat er aan beide zijden vrije concurrentie, dan haalt een stoffelijk gewicht juist zooveel als het weegt.

Maar wanneer de balans onzuiver is, d. w. z. wanneer bij den ruil een monopolie in het spel is, dan hangt de monopolie-waar aan den langen arm en haalt daarom meer dan zij weegt.

Dat wil zeggen: een uur monopolisten-arbeid koopt, ook gemiddeld, vele uren van gelijk gekwalificeerden arbeid van anderen.

Zeker ligt hierin in den regel ¹⁾ een stuitende ongerechtigheid, even groot en weerzinwekkend als wanneer een koopman zich willens en wetens bedient van een onzuivere weegschaal en zijnen klanten, ondanks goed geijkte gewichten, valsch gewicht geeft. En zeer zeker zoude de marktpolitie evengoed de vaste balans als het valsche gewicht in beslag nemen; maar dit zijn dingen waardoor wij ons niet in de war mogen laten brengen, wanneer wij er ons toe zetten om het waarde-verschijnsel te onderzoeken en te verklaren.

En dan wordt het ons duidelijk, onverschillig of de balans zuiver of onzuiver is, *de wetten van de balans gelden zonder uitzondering!* Aan gelijke armen zijn gelijke, aan ongelijke armen zijn ongelijke gewichten met elkaar in evenwicht. Bij vrije concurrentie zijn gelijke „natuurlijke” waarden — onder den invloed van het monopolie

zijn ongelijke natuurlijke waarden, met elkaar in evenwicht, d. w. z. hebben een *gelijke waarde!*

Het zij mij vergund hier een kleine toepassing van het geleerde in te lasschen: het kollektivistische Marxisme, wil de weegschaal van de vrije concurrentie afschaffen, omdat hij haar voor verkeerd houdt en daarom de ongerechtigheden in de maatschappij toeschrijft aan de wetten van die weegschaal; het liberale socialisme echter wil het weegtoestel van de vrije concurrentie, dat tegenwoordig vervalscht is, zuiver maken, door de weegschalen aan even lange armen op te hangen, d. w. z. door het klassenmonopolie te vernietigen.

De arbeidswaarde-theorie der waarde is dus proefhoudend voor alle denkbare gevallen en mag daarom als juist worden aangenomen.

Daarentegen geldt de arbeidstijd-theorie der waarde van Marx slechts voor een deel der gevallen en is dus onvolledig en — omdat hij haar voor volledig houdt — als onjuist te betitelen. Zij berust op onvolledige gevolgtrekkingen uit bestaande feiten.

Om de theorie van een wetenschapsgebied op te stellen, moet men alle tot nu bekende feiten op dat gebied bijeenbrengen en naar hunne kenmerken classificeeren en in groepen ordenen. Dat noemt men een volledige inductie der feiten. Wie dit verzuimt maakt zich schuldig aan de methodische fout van „onvolledige inductie”. Hij zal, wanneer hij overigens richtig te werk gaat, een richtige gedeeltelijke theorie kunnen tot stand brengen, maar het zou bijna een wonder wezen wanneer het hem gelukte een juiste, volledige theorie te scheppen, als hij gewichtige feiten niet in zijn beschouwing heeft opgeno-

¹⁾ In den regel! Er zijn ook maatschappelijk nuttige en rechtvaardige monopolies, patenten en dergelijke, die den uitvindingsgeest prikkelen en op den duur der gemeenschap voordeel brengen.

men. Wanneer iemand alleen de verschijnselen van de wrijvingselectriciteit kent en niets weet van die der aanrakingselectriciteit, dan zou het een wonder zijn, wanneer hij een volledige theorie op dit gebied kon opstellen.

Marx heeft zich in zijn theorie van de waarde schuldig gemaakt aan de fout van onvolledige inductie der feiten.

Hij spreekt namelijk nergens van monopolie-waarden, onderzocht nergens het wezen en de werking van het monopolie in het algemeen. ¹⁾ En dit is om twee redenen zeer vreemd.

Ten eerste vinden wij de onderscheiding tusschen natuurlijke- en monopolie-waarden wél bij de klassieke economen, die Marx nauwkeurig kende en beter begreep dan de meeste anderen. Men kan die onderscheiding vooral vinden bij Ricardo, dien Marx in zoovele andere dingen heeft gevolgd.

Het is waar, Ricardo noemt die monopolie-waarden slechts terloops, om dan vervolgens nog maar alleen van de natuurlijke waarde van de naar willekeur vermeerbare waren te spreken, maar hij geeft van dit doen toch reken-schap en wel zóó, dat bij hem van monopolie-waarde alleen maar sprake is ten opzichte van een kleine onbelangrijke groep van goederen. Hij denkt namelijk alleen aan de zoogenaamde „natuurlijke” monopolie-goederen, als: zeldzame edelwijn, enz., maar laat de „door de wet geschapen monopolie-goederen” geheel buiten beschouwing.

Marx is hem niet alleen daarin gevolgd, maar hij heeft hem nog overtroffen, doordat hij de klasse der monopolie-waren in het geheel niet meer noemt. En dit is heel merk-

waardig, omdat Marx niet een bourgeois-economist, maar een socialist was. Het socialisme heeft toch van ouds her, zooals ik reeds vroeger gezegd heb, het *monopolie* als oorzaak van den socialen nood verklaagd. Hoe dit zij, Marx heeft de monopolie-waarden niet in zijn theorie opgenomen, maar hij heeft alléén de waarde van de naar willekeur te vermeerderen goederen onderzocht, de „natuurlijke” waarde — en daarom moest zijn waarde-theorie noodzakelijk onvolledig blijven. Zij geeft alleen de verklaring van één gedeelte van het verschijnsel der waarde, maar niet van het andere deel. En Marx kon van zijn eenzijdig punt van uitgang zich zelfs niet tot taak stellen de wet te vinden, die *alle* waarde-verschijnselen beheerscht.

Zoo ontstond zijn „arbeidstijd-theorie”.

Wij weten, dat, bij vrije concurrentie, in waren van gelijk gekwalificeerde producenten gelijke *arbeidstijden* geruild worden, omdat juist in dit ééne geval gelijke arbeidstijden gelijk staan met gelijke arbeidswaarden. *Marx ziet in dit ééne op zichzelf staande geval, de geheele waarde-wet*; naar zijn meening worden *altijd* en onder alle omstandigheden gelijke arbeidstijden in de waren geruild. De waarde is voor hem de arbeidstijd, die in „de waar” belichaamd is.

Natuurlijk ziet hij dadelijk zelf in, dat dit maar in enkele gevallen opgaat en hij moet correctieven aanbrengen. In de eerste plaats bestaat er arbeid, waarvan de daaraan bestede tijd in het geheel geen waarde schept. Al heeft een bergbeklimmer tien uren lang nog zoo zwaar en inspannend gewerkt, dan heeft hij toch nog geen waarde geschapen. Hieruit volgt het eerste correctief, dat Marx aan zijn leer moest toevoegen: alleen *maatschappelijk*

¹⁾ Het woord monopolie vindt men voor de eerste maal op pag. 273 van het eerste deel van „het kapitaal” en dan nog maar terloops.

noodzakelijke arbeid schept waarde in overeenstemming met den daaraan besteden tijd.

Ten tweede ligt het voor de hand, dat hooger gekwalificeerde (gecompliceerde) arbeid in denzelfden tijd méér waarde schept, dan lager gekwalificeerde. Hieruit volgt het tweede correctief, dat Marx moest aanbrengen: alleen *maatschappelijk gemiddelde arbeid* schept waarde in overeenstemming met den daaraan besteden tijd. Marx is genoodzaakt de arbeid van hoogere waarde om te rekenen tot arbeid van lagere waarde, door dat hij den eersten arbeid naar verhouding méér toerekent dan hij gewerkt heeft.

Men ziet wat Marx hier buiten beschouwing laat: de van elkaar verschillende *waarden* van gelijk langen arbeidstijd. Hij gaat allen arbeid van verschillende waarde deelen door een algemeenen noemer en dat is dan volgens hem de maatschappelijk noodzakelijke en tegelijk maatschappelijk gemiddelde arbeidstijd. Hierdoor wordt, dat is waar, de arbeidstijd-theorie, binnen zekere grenzen praktisch bruikbaar, op de manier als men een barometer, die dient om de spanning van een gas te meten, onder aanbrenging van bepaalde correctieven, binnen bepaalde grenzen ook praktisch kan gebruiken om hoogte-verschillen af te lezen, maar men kan dit alleen doen, als men in het oog houdt welke invloeden men daarbij buiten beschouwing heeft gelaten.

Maar Marx heeft zich nooit helder voor den geest gesteld welke invloeden hij bij zijn arbeidstijd-theorie buiten beschouwing heeft gelaten. Anders had hij de werkelijke arbeids-theorie van de waarde, die hij bijna reeds gegrepen had, moeten vinden: de eenige, die geen correctieven, geen omrekening en geen abstractie noodig heeft.

Wij zeggen: hij had ze bijna gegrepen. Want dat moet

men nooit vergeten: Marx heeft zich ten opzichte van het duidelijk maken van het waarde-probleem onsterfelijke verdiensten verworven. Hij heeft het voor de eerste maal in zulk een vorm gesteld, dat de oplossing er van eigenlijk eerst mogelijk werd. Hij heeft voor het eerst volkomen duidelijk gezien, dat de waarde niet is een eigenschap van de waren, maar een „maatschappelijk verschijnsel”; dat zij niets anders is dan de uitdrukking van zekere maatschappelijke verhoudingen tusschen menschen, die met elkaar in een waren-ruilverkeer staan. Dat was een geniale greep en dit is inderdaad de algemeene oplossing van het probleem.

Maar als hij daarna den eersten stap doet tot de oplossing voor speciale gevallen, dan heeft hij een belangrijk deel van die maatschappelijke verhoudingen, die haar uitdrukking vinden in de waarde van de waren, buiten beschouwing gelaten.

Hij zegt het volgende: „Wanneer men van de gebruikswaarde van de waren-éénheden (d.i. van hun geometrische-, fysieke-, chemische- en andere natuurlijke eigenschappen) afziet, dan blijft hun ten slotte alleen nog de eigenschap over: te zijn arbeids-produkten.

Dit is een dwaling! Het is waar, voor zoover er alleen sprake is van de economische betrekkingen in de maatschappij, behoudt de waar, slechts die ééne eigenschap: arbeidsprodukt en wel produkt van maatschappelijken arbeid te zijn. Maar behalve economische zijn er, binnen de grenzen der menschenmaatschappij, ook nog politiek-rechterlijke betrekkingen. En wanneer wij de waren in verband hiermede beschouwen, dan hebben zij in de bestaande maatschappij nog een tweede eigenschap, die hen blijft. aanhangen, wanneer men van alle natuurlijke

eigenschappen afziet: zij zijn rechtsobjecten, eigendomsobjecten. En ook deze maatschappelijke betrekkingen vinden hun uitdrukking in waarde-verschijnselen. Dit heeft Marx voorbijgezien.

Dit dient hier als aanduiding, om het punt aan te geven, waar de meester van den rechten weg afdwaalde. Ik hoop binnen kort aan de economen van professie een meer uitvoerige uiteenzetting en kritiek der Marxistische leer van de waarde en méérwaarde te geven, dan het doel en de ruimte van dit boek mij veroorloven.

Wat ons hier nog alleen belang inboezemt is: het bewijs, dat Marx uit zijn onvolledige arbeidstijd-theorie der waarde, onmogelijk de méérwaarde, zijn eigenlijke en laatste probleem, kon afleiden.

b. DE MÉÉRWAARDE.

Wij weten, dat de méérwaarde heel gemakkelijk is af te leiden, wanneer een ruiling plaats heeft onder den invloed van een monopolie-verhouding; dan ontvangt de monopolist de méérwaarde en de andere contractant de minderwaarde.

Omdat Marx de monopolie-waarde geheel buiten rekening laat kon hij deze eenvoudige oplossing onmogelijk vinden. Integendeel, hij verklaart het voor beslist onmogelijk, om de méérwaarde alleen uit de ruiling — hij noemt dit het circulatie-proces — te verklaren. Want de producent koopt grondstoffen, machines, diensten zijner arbeiders tegen hun „natuurlijke” waarde en verkoopt het product ook tegen zijn natuurlijke waarde. Op die manier kan geen méérwaarde ontstaan: „Men mag zich wenden en keeren zooveel men wil. De uitkomst blijft dezelfde. Als

equivalenten tegen elkaar worden geruild, dan ontstaat er geen méérwaarde en wanneer niet-equivalenten tegen elkaar geruild worden, dan ontstaat er ook geen méérwaarde. De circulatie of waren-ruiling schept geen waarde.”

Hier staan wij voor een schijnbaar onoplosbare opgave, die Marx zelf stelt als volgt:

„Kapitaal” (d. w. z. méérwaarde, welke geld eerst in kapitaal verandert) „kan dus niet uit de circulatie ontstaan en het kan evenmin uit de circulatie niet ontstaan.

„Wij hebben dus een dubbel resultaat verkregen.

„De verandering van geld in kapitaal moet hier op den grondslag van de het ruilingsproces immanente wetten ontwikkeld worden, zoodanig, dat de ruiling van equivalenten tegen equivalenten als uitgangspunt dient. Onze nog slechts als rups voorhanden geldbezitter moet de waren koopen tegen haar waarde en verkoopen tegen haar waarde en toch tenslotte aan het einde van het ruilingsproces er méér waarde uithalen, dan hij er in heeft gestopt. Zijn ontwikkeling tot vlinder moet in de circulatie-sfeer en weêr niet in de circulatie-sfeer plaats hebben; onder die voorwaarden moet het probleem worden opgelost. *Hic Rhodus, hic salta.*”

Marx geeft hier den economen een noot te kraken, die voor gewone kinnebakken te hard is. Zijn probleem lijkt veel op het vraagstuk, dat de koningszoon uit het sprookje opgeeft aan die wijze boerendochter: zij moet bij hem komen, niet naakt en niet gekleed, niet te voet en niet te paard en niet in een wagen, niet over de weg en niet buiten den weg.

Maar dan is de triomf ook zooveel te grooter, wanneer het schijnbaar onoplosbare vraagstuk ten slotte toch opgelost wordt op de volgende manier:

„Hij, die de ruilwaarde van een waar betaalt, heeft het recht die waar te verbruiken, d. i. haar gebruikswaarde te benuttigen. Wanneer ik een jas koop tegen zijn ruilwaarde, dan mag ik hem dragen tot hij versleten is”.

„Nu vindt de geldbezitter op de markt één waar, wier gebruikswaarde de eigenschap bezit, dat zij zelve een bron is van (ruil)waarde, een waar dus waarvan het werkelijke verbruik zelf „waarde schept”. Deze waarde is de arbeidskracht van „vrije arbeiders”.

„Als waar heeft die arbeidskracht de waarde van alle andere waren, namelijk de gemiddeld daartoe noodige arbeidstijd, die in haar belichaamd is. Dat is de arbeidstijd, die nodig is om de waren voort te brengen (voeding, kleding, verwarming, woning enz.), die de bezitter der arbeidskracht behoeft om, onder de gegeven klimatiese en sociale omstandigheden, zich en zijn gezin in het leven te houden op de wijze als de „vrije” arbeider in onze maatschappij dit gewoon is. De waarde der arbeidskracht lost zich op in de waarde van een bepaalde hoeveelheid levensmiddelen.”

Tegen deze waarde nu koopt de geldbezitter de waar arbeidskracht. Hij krijgt daardoor het recht op hare gebruikswaarde: den waarde-scheppenden arbeid. „De koper der arbeidskracht verbruikt haar, doordat hij haren verkooper laat arbeiden.” Gedurende dien arbeid voegt de arbeidskracht waarde toe aan de grondstoffen en *wel in evenredigheid met den besteden arbeidstijd*.

Neem nu aan, dat de waarde der arbeidskracht gelijk is aan zes uren gemiddelden maatschappelijken arbeidstijd. Dan wil dit zeggen: „de levensmiddelen”, die de arbeider nodig heeft om zijn arbeidskracht weer te herstellen, zijn in zes uren te vervaardigen. Hij voegt dan in zes

uren arbeid aan de grondstoffen die hij verwerkt, óók de waarde van zijn arbeidskracht toe. Wanneer hij nu na zes uren met werken ophoudt, dan heeft de geldbezitter nog geen méér-waarde genoten; hij is nog geen kapitalist geworden.

Maar de arbeider houdt nog niet op met werken, mag nog niet ophouden; de kapitalist heeft immers niet zes uren arbeidsinspanning, maar hij heeft de arbeidskracht gekocht, en de gebruikswaarde daarvan is in zes uren nog niet opgeteerd. De arbeider kan, zonder zich dadelijk te gronde te richten, twaalf uren werken en hij wordt gedwongen twaalf uren te werken. Hij levert dus zes uren méér-arbeid. In die zes uren voegt hij aan de grondstoffen even veel waarde toe als in de eerste zes uren noodzakelijken arbeid en deze waarde van den méér-arbeid vloeit als méér-waarde in de zakken van den geldbezitter, die nu eindelijk kapitalist is geworden, omdat zijn geld nu rendeert, d. w. z. winst afwerpt.

Fabelachtig knap! Maar helaas, door en door valsch! Van woord tot woord valsch!

De geldbezitter koopt in het geheel geen „arbeidskracht” en kan die ook niet koopen, omdat arbeidskracht geen „waar” is, die in het ruilverkeer voorkomt. En omdat zij geen waar is, heeft zij ook geen „waarde”. De geldbezitter kan haar daarom niet tegen de ruil-waarde koopen en naar haar gebruikswaarde benuttigen. En daarom kan op die wijze geen méér-waarde ontstaan.

Hier is Marx gevallen in den strik van een dubbelzinnig woord. Hij verklaart, dat hij het woord „arbeidskracht” wil gebruiken in den zin van „arbeidsvermogen”, maar ongemerkt schuift hij dat woord een andere beteekenis toe; arbeidskracht beteekent bij hem de gedurende den

arbeid aangewende kracht. En dat is heel wat anders dan arbeidsvermogen.

De kenner van de oudere economische litteratuur weet, dat een groot deel van alle dwalingen en twistvragen veroorzaakt werden, doordat het begrip arbeid hierin op de meest verschillende wijzen gedefinieerd wordt. Wanneer b.v. Adam Smith de waarde laat bepalen door den arbeid, dan meent hij de ééne keer: de in het produkt belichaamde arbeid, de tweede maal: de bespaarde arbeid, de derde maal: de door de verkoopwaarde ervan beheerschte d.i. de waarde, die men voor dien arbeid kan inruilen en hierbij spreekt hij, nu eens van het voortbrengsel van den arbeid en dan wéér van loon-arbeid. Ricardo heeft een deel van die duisterheden weer opgehelderd, maar ook maar weer een deel; zijne arbeidstheorie van de waarde verwacht altijd nog arbeidsvoortbrengsel en arbeidsvermogen. Marx heeft ook hier weer, dank zijn geniaal scherp blik, reeds de waarheid in zijn hand gehad, waar hij een onderscheid maakt tusschen arbeidsvermogen en arbeidstijd, welke laatste bij hem niets anders beduidt dan gemiddelde maatschappelijke arbeidsvoortbrenging, gemeten door den tijd. Maar dan is hij toch later weer terug gevallen in de dwaling van Ricardo, zooals ik thans ga aantonen.

Ten opzichte van de uitdrukking arbeid hebben wij — afgezien van den „loon-arbeid” — drie verschillende begrippen streng te onderscheiden, die tot drie geheel verschillende wetenschappen behooren:

1. „Arbeid” is een begrip der Physica. Hij beteekent niets anders dan de werking van zooveel kilogram-meter of zooveel kilo-watt in zoo en zooveel uren.

2. „Arbeidsvermogen” is een begrip der physiologie:

„onder arbeidskracht of arbeidsvermogen verstaan wij het inbegrip der fysieke en spiritueele bekwaamheden, die in het lichaam, in de levende persoonlijkheid van een mensch aanwezig zijn, en die hij te werk stelt, zoodra hij een gebruikswaarde van de een of andere soort produceert”, zoo definieert Marx zelf.

3. „Arbeidsvoortbrenging”, dit is pas een economisch begrip. Want wat door arbeid is voortgebracht, dat is een waar, die ter markt gebracht, verkocht en gekocht wordt, die haar gebruikswaarde en haar waarde heeft. Het arbeidsvermogen is de stoffelijke voorwaarde, zoowel van den menschelijken arbeid in fysieken zin, als ook van de arbeidsvoortbrenging in economischen zin, maar het is zelf noch het een noch het ander. Het wordt wel is waar bij den arbeid en bij den voortbrengenden arbeid in beweging gezet, maar het wordt daarbij niet verbruikt, evenmin als de substantie van een stoommachine verbruikt wordt door den arbeid, dien zij verricht. Het „inbegrip van de fysieke eigenschappen,” van een locomotief, die op Maandag 1000 kilometer heeft afgelegd, is Dinsdags morgens nog voorhanden. En op dezelfde wijze hebben een arts en een zakkendrager Dinsdags nog „het inbegrip van de fysieke en geesteskrachten”, die zij ’s Maandags in beweging zetten om hunne economische arbeidsvoortbrenging als waar te verkoopen.

Het arbeidsvermogen is niets anders als een kracht-machine, d. i. een inrichting „tot omzetting van energie”. Zij „levert” wel arbeid, maar zij schept geen energie. De gedurende den arbeid verbruikte, levende soortelijke energie heeft haar bron en oorzaak alleen in de andere soortgelijke energie, die haar geregeld moet worden toegevoerd, om haar arbeidsvermogen in stand te houden.

Bij de machine bestaat die toevoer b.v. uit steenkolen, bij het arbeidsvermogen uit de „levensmiddelen” in meer uitgebreiden zin, die naar de gewoonte van tijd en plaats vereischt worden om den arbeidende in het volledig bezit van alle zijne fysieke- en geesteskrachten te houden. Het is waar hier bestaat het verschil, dat de organische kracht-machine, de mensch een deel van de toegevoerde substantie en energie gebruikt om zichzelf te repareeren, wanneer zij versleten is, terwijl de onorganische machine daartoe niet in staat is, maar dit geeft nog volstrekt het recht niet, om het arbeidsvermogen gelijk te stellen met het arbeidsvoortbrengsel. *Het arbeidsvermogen is ook hier in werkelijkheid de vervormer* en het arbeidsvoortbrengsel is de vervormde soortelijke energie. Dit zijn principieel verschillende dingen; en Marx heeft ze door elkaar gehaspeld, omdat hij, zooals ik reeds gezegd heb, op onvoorzichtige wijze, beide met hetzelfde woord „arbeidskracht” heeft aangeduid. Dit is de oorzaak van zijn dwalingen op dit punt.

Het arbeidsvermogen is geen onderwerp voor de wetenschap der economie, het is geen waar en heeft daarom noch gebruikswaarde, noch ruilwaarde. Dit geldt tenminste voor de maatschappij waarover wij het hier hebben, de maatschappij van vrije menschen of kapitalistische maatschappij, waarin vrije arbeiders in vrije overeenkomst hun arbeid verkoopen. Alleen in een maatschappij, waar de slavernij bestaat, is de „arbeidskracht” een waar, daar heeft zij zoowel ruilwaarde als gebruikswaarde. Dat zegt Marx zelf zoo duidelijk mogelijk. „De eigenaar van de arbeidskracht (d. i. de arbeider) verkoopt haar altijd maar voor een bepaalden tijd; want als hij ze in haar geheel en eens voor al verkoopt, dan verkoopt hij zich zelf, dan

verandert hij zich van een vrijen man in een slaaf, van een waren-bezitter in een waar. Hij als persoon moet altijd zijn arbeidskracht als zijn eigendom en dus als zijn eigen waar beschouwen en dit kan hij alleen doen, als hij haar den koper, alleen voorbijgaand, gedurende een bepaalden tijd, ter beschikking stelt, ten gebruike geeft, en dus niet door verkoop zijn eigendom zelf afstaat.”

Volgens die uitspraak is er bij het contracteeren over arbeidskracht geen sprake van een koop- maar alleen van een huur-contract. Want bij een koop-verdrag gaat de substantie der waar over in het eigendom van den koper, maar bij een huur-overeenkomst krijgt hij alleen het gebruik, terwijl de verkooper zijn waar, die hij nog voortdurend als zijn eigendom beschouwt, den koper alleen voorbijgaand ter beschikking stelt, zonder „door verkoop zijn eigendom zelf af te staan.”

Bij iedere huur-overeenkomst moeten wij wel onderscheiden tusschen substantie en gebruik. Laten wij dit trachten duidelijk te maken door een voorbeeld.

Een landbouwer huurt een dorschmachine. De verhuurder staat de substantie af voor een bepaalden tijd, maar hij behoudt het recht van eigendom. De huurder verkrijgt het gebruik. Waarin bestaat dat gebruik? In de arbeidsprestatie van de machine, gemeten naar den arbeidstijd.

Een geldschietter huurt een arbeider op tijd-loon. De verhuurder (de arbeider) staat zijn substantie, zijn arbeidsvermogen voor een bepaalden tijd af, maar behoudt zijn eigendomsrecht daarop. De huurder krijgt het gebruik? Waarin bestaat dat gebruik? In de arbeidsprestatie van den arbeider, gemeten naar den tijd.

De analogie is volkomen.

Er is dus alleen sprake van een huur-overeenkomst.

Wat is dan nu bij die huur-overeenkomst de „waar”? De substantie of het gebruik? Ontegenzeggelijk alleen het gebruik! Niet alleen volgens het eenstemmig gevoelen van de „burgerlijke” wetenschap, maar vooral ook volgens het oordeel van Marx zelf. Want „waar” wordt een ding eerst dáárdoor, dat het is bestemd voor den verkoop. Een ding, dat bestemd is om het eigendom van zijn bezitter te blijven, is gebruikswaarde, d. w. z. is een goed maar geen waar. Alleen die dorschmachine, die verkocht zal worden is een waar, niet die, welke alleen bestemd is om verhuurd te worden; alleen dat arbeidsvermogen, dat verkocht kan worden (b.v. dat van den ploeger of van den slaaf) is een waar, maar niet het arbeidsvermogen, dat alleen bestemd is om verhuurd te worden. Maar wat geen waarde is, heeft, naar Marx' eigen woorden, geen waarde en kan dit ook niet hebben. Want de waarde is alleen de uitdrukking van een bestaande maatschappelijke verhouding tusschen bezitters van waren. Maar hier wordt geen waar geruild en daarom kan er geen waarde ontstaan. De arbeidskracht heeft dus geen waarde omdat zij geen waar is. En daarmee is de afleiding van de méér-waarde door Marx, allen grond onder de voeten weggetrokken. Wat wel „waar” is en daarom waarde heeft, is niets anders dan het gebruik, d. w. z. de prestatie, de vrucht van het arbeidsvermogen. Waarin bestaat, van nader bij beschouwd, die prestatie, die vrucht? Dit zegt Marx zelf ons, herhaalde malen, heel duidelijk, alleen moeten wij zoo voorzichtig zijn om, in plaats van het dubbelzinnige woord „arbeidskracht”, diegene van haar beide beteekenissen te zetten, die eventueel er bij hoort: „De eigenaar van de *arbeidsprestatie* verkoopt haar telkens alleen maar

voor een bepaalden tijd. De kapitalist heeft de *arbeidsprestatie* voor een bepaalden tijd gekocht.”

Nu mogen wij niet alleen, maar nu moeten wij, volgens Marx, allen arbeid herleiden tot maatschappelijk noodzakelijken en gemiddelden arbeid. Welke arbeidsprestatie van welke kwalificatie de kapitalist nu ook moge koopen: *hij koopt nooit wat anders dan maatschappelijken arbeidstijd!* Wat is de waarde van dien arbeidstijd? D. w. z., waarvoor kan men dien op de markt koopen? Dit is ons laatste probleem.

De scherpe scheiding, die wij bij de begrippen gemaakt hebben, maakt het voor ons niet mogelijk om de oplossing te accepteren, die Marx thans, op grond van zijn dooreenhaspelen van beide begrippen, meende te hebben gevonden. De waarde van den arbeidstijd (of, en arbeidsprestatie) kan onmogelijk liggen in den tot herstel van het arbeids-*vermogen* noodzakelijken arbeidstijd, evenmin als de waarde van den arbeid eener machine ligt in den arbeidstijd, die noodig is om een nieuwe machine te maken. De machine heeft haar bepaalden maatschappelijken reproductie-arbeidstijd en daardoor wordt haar koopwaarde bepaald, maar de arbeid van de machine heeft een anderen maatschappelijken reproductie-arbeidstijd en daardoor wordt haar huurwaarde bepaald.

Wat is de waarde van de waar „arbeidstijd”. Waaruit spruit die waarde voort? Volgens Marx wordt de „waarde van alle waren bepaald door den voor de productie en tevens reproductie noodigen arbeidstijd”. Diensvolgens zou dus de waarde van den arbeidstijd worden bepaald — door den arbeidstijd, die voor de productie van den arbeidstijd noodzakelijk is. De conclusie is natuurlijk onzin.

Wie helpt ons nu verder? Hoe vinden wij de waarde van den „arbeidstijd” d. w. z. de arbeidsprestatie, datgene wat de arbeid voortbrengt, gereduceerd tot gemiddelden

maatschappelijken arbeid, gemeten door den tijd? In de eerste plaats moeten wij ons daartoe voor den geest stellen, dat iedere waar, naar evenredigheid van de economische verhouding van koopers en verkoopers onderling, op de markt haar „natuurlijke” waarde of een méérwaarde kan opbrengen, ook in doorsnede en ook op den duur, afgezien van toevallige prijsschommelingen. Dit geldt natuurlijk ook voor de waar „arbeidsprestatie”.

Het is duidelijk, dat haar natuurlijke waarde is de waarde van haar voortbrengsel, d.w.z. haar volle equivalent in gebruikswaarden van een andere soort, waarin dezelfde totaal-arbeidswaarde is belichaamd. „Het natuurlijk loon van den arbeider”, zegt Adam Smith, „is zijn arbeidsvoortbrengsel”. En dat komt ook overeen met onze algemeene formule voor de waarde der waren.

Wanneer de waarde van de waar gelijk is aan de in haar belichaamde waarde der arbeidsprestatie, dan is de waarde van de arbeidsprestatie, gelijk aan de waar, waarin zij belichaamd is. Deze, haar natuurlijke waarde ontvangt de waar arbeidskracht, evenals iedere andere waar, echter alleen dan, wanneer aan beide kanten, bij verkooper en kooper de concurrentie vrij werken kan en mag. Kan of mag aan één kant de concurrentie niet vrij werken, dan bestaat er, zooals wij weten, een monopolie. Wanneer de verkooper der arbeidsprestatie de gelukkige monopolist is, dan krijgt hij voor zijn waar méér dan de natuurlijke waarde, een méérwaarde. Dit kan somtijds voorkomen. ¹⁾ In den

¹⁾ Grenst echter aan afpersing, b. v. wanneer de eenige loods die buiten is van een in nood verkeerend schip een buitengewoon hoog loodsgeld eischt. Dat is het monopolistenloon, zooals ik dit genoemd heb. (Vergelijk mijn *Theorie der reinen- und politischen Oekonomie*, pag. 403).

regel echter is, dank zij de klassen-monopolie-verhouding, omgekeerd de kooper van de arbeidsprestatie de monopolist, en daarom krijgt hij voor de door hem gegeven contra-waarde: (het loongeld) de méérwaarde en de verkooper moet zich voor zijn waar met een minderwaarde vergenoegen. Dat is het „monopolie-loon”. Hiermede hebben wij de waarde van den „arbeidstijd”, d. i. van de maatschappelijk gemiddelde arbeidsprestatie, gemeten naar den tijd, omschreven en tegelijkertijd het raadsel van de méérwaarde volledig opgelost.

De geldbezitter of kapitalist krijgt die meerwaarde, Marx ten spijt, in het circulatie-proces, en wel omdat bij de ruiling wordt gecontracteerd onder een monopolie-verhouding. Een voorbeeld zal dit nog duidelijker maken. Wij nemen wéér aan, dat in de 6 gram goud, vervat in een twintig mark stuk, 20 uren gemiddelden maatschappelijken arbeid belichaamd zijn en dat 20 mark het weekloon is van een arbeider van gemiddelde maatschappelijke kwalificatie, die dagelijksch 10 en dus wekelijks 60 uren arbeidstijd moet leveren. Dan koopt de kapitalist voor 20 uren maatschappelijken arbeid 60 uren maatschappelijken arbeid. Hij krijgt een méérwaarde van 40 uren maatschappelijken arbeid in en door de ruiling, evenals onze patenthouder voor zijn 5 uren maatschappelijken arbeid 20 uren kreeg. Omgekeerd krijgt de arbeider voor 60 uren van zijn arbeid maar 20 uren betaald, evenals de kooper van het gepatenteerde artikel voor zijn 20 uren maar 5 uren terug kreeg.

Daarmede is de gestelde vraag volledig beantwoord.